

Využití Zpráv svědků času (Output 01 Zeitzeugenberichte) ve výuce žáků víceletého gymnázia

Projekt „Ältere bauen mit Jüngeren Brücken für Europa“ (Erasmus +, 2014-1-DE02-KA204-001385, CDV TUL Liberec)

Úvod

Předložené výukové materiály (stručné metodické návody a pracovní listy) jsou inspirovány vzpomínkami pamětnic, posluchaček kurzů U3V TUL v Liberci, zapojených do projektu Zprávy svědků času.

V listopadu 2015 se pamětnice účastnily besedy s 12 studenty kvinty a sexty Podještědského gymnázia v Liberci. Na základě jejich vyprávění o životě v poválečném Československu se utvořily týmy (dvojice studentů a jedna pamětnice), které následně zpracovaly konkrétní vzpomínky a přihlásily je do soutěže Příběhy 20. století. Získané materiály (zvukový záznam svědectví, fotodokumentace, literární zpracování příběhu) posloužily jako výchozí materiál pro další využití v gymnaziální výuce moderních československých dějin. Osobní svědectví a prožitky v sobě skrývají silný potenciál, který dokáže vzbudit zájem mladých lidí o neradostnou minulost našich zemí v poválečné době, a jsou jedinečnou cestou ke zprostředkování poznání a pochopení nedávné československé historie a tím i zdrojem poučení využitelného v současnosti. Vzpomínky pamětnic se proto staly základem pro další projektové a aktivizační prvky využitelné v hodinách dějepisu a historického semináře na víceletém gymnáziu.

Na základě obsahu jednotlivých příběhů a v souladu s již existujícími prameny a programy pro výuku moderních dějin (portály Moderní dějiny a Dotkni se 20. století) byly proto vypracovány výukové materiály zaměřené na vybrané události či jevy sledovaného období:

21. srpen 1968 na Liberecku očima pamětníků

Paměť místa – Liberec 1968 ve fotografii

Hranice, emigrace a cestování v době normalizace

Všední den v normalizační „šedé zóně“

Obsah výukových materiálů vychází ze vzdělávací oblasti Člověk a společnost Rámcového vzdělávacího programu pro gymnaziální vzdělávání. Využívá spolupráce s dějepisem i dalšími předměty, např. literaturou, zeměpisem a estetickou výchovou, odráží i průřezová témata RVP (mediální výchova, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, osobnostní výchova), vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života v demokratické společnosti, pomáhá mu orientovat se v novodobých dějinách a pochopit jejich odkaz dnešku.

Jednotlivé aktivity vedou žáka k prohloubení vědomostí vztahujících se k roku 1968 v československých dějinách i k následné době normalizace a především k pochopení postojů tehdejší společnosti k aktuálním událostem a jevům.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Cílové zaměření

Práce se Zprávami svědků času vedou žáka k:

- utváření realistického pohledu na skutečnost a k orientaci ve společenských jevech a procesech tvořících rámec každodenního života
- orientaci ve společenských jevech a procesech každodenního života
- chápání současnosti v kontextu minulosti
- rozvíjení pozitivního hodnotového systému opřeného o historickou zkušenost lidstva
- vědomé reflexi vlastního jednání
- rozvíjení a kultivaci vědomí osobní, lokální, národní, evropské i globální identity
- zdokonalení schopnosti zaujmout vlastní stanovisko a kritický postoj ke společenským záležitostem
- odhalování rasistických, xenofobních a extremistických názorů a postojů v mezilidském styku
- chápání proměnlivosti interpretace jevů a idejí v závislosti na vývoji jedince a společnosti
- osvojování demokratických principů v mezilidské komunikaci
- rozvíjení schopnosti diskutovat o veřejných záležitostech, rozpoznávat manipulativní strategie, věcně (nepředpojatě) argumentovat, využívat historické argumentace na podporu pozitivních občanských postojů

Výchovné a vzdělávací strategie

Prostřednictvím aktivit plynoucích ze studia Zpráv svědků času se žák učí pracovat s primárními i sekundárními prameny, učí se dějinné jevy transformovat a aktualizovat, historickým příkladem je veden ke všem základním principům chování demokratického občana, k úctě, toleranci i respektu.

Kompetence k učení

- při plnění pracovních úkolů žák vyhledává správné odpovědi v odborné literatuře, dobových pramenech a ve vzpomínkách pamětníků, získané informace třídí, porovnává, kriticky hodnotí a zobecňuje;
- získané poznatky porovnává s analogickými jevy v současnosti, na základě analýzy vzpomínek i dobových dokumentů chápe rozdíl mezi subjektivním a objektivním obrazem minulosti, hodnotí promítání sledovaných jevů a událostí do současnosti;
- aktivním zapojením do práce s dobovými prameny a vzpomínkami pamětníků si utváří pozitivní vztah k učení, samostatně řeší problém a prezentuje výsledky vlastní práce;
- hodnotí své vystoupení i přínos týmové práce;
- sám sebe posuzuje kriticky, ale bez sebedoceňování, při hodnocení ostatních oceňuje pozitiva, upozorňuje na nedostatky;
- diskutuje o práci individuální i týmové, konkretizuje závěry tak, aby byly přínosem jak pro autora hodnoceného díla, tak pro posluchače a hodnotitele z řad spolužáků, při hodnocení i sebehodnocení se zaměřuje na všechny složky (obsah, forma projevu, aktivizační prvky...).

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Kompetence k řešení problémů

- v součinnosti s třídním kolektivem a vyučujícím žák okamžitě řeší jakýkoliv problém plynoucí z nepochopení látky či nepozornosti;
- využívá konzultace a kooperace při řešení problémových úloh;
- aktivně a samostatně pracuje s odbornou literaturou, internetovými zdroji i dobovými prameny a vzpomínkami pamětníků, využívá i starších poznatků a zkušeností;
- shromážděné informace hodnotí, porovnává a třídí podle potřeby zadaného úkolu a vytváří různé varianty řešení, vyhodnocuje je a vybírá z nich ty nejefektivnější;
- vysvětlí a zhodnotí každý svůj názor s využitím správné a věcné argumentace, polemizuje s názory spolužáků.

Kompetence komunikativní

- v průběhu každé činnosti žák komentuje a vysvětluje svá stanoviska, na kladené otázky odpovídá souvisle, své myšlenky logicky řadí;
- naslouchá tvrzením ostatních a diskutuje o nich, respektuje druhého.

Kompetence sociální a personální

- při skupinové práci kooperuje s ostatními s vědomím zodpovědnosti za společné dílo;
- v týmu rozděluje úkoly, efektivně si zorganizuje práci a respektuje pravidla společné práce s vědomím, že bez znalosti a dodržování pravidel společné práce nelze stvořit kvalitní dílo;
- nezištně poskytuje pomoc ostatním a v případě potřeby sám přijímá radu i podporu;
- objektivně hodnotí přípravu výsledného produktu a diskutuje s ostatními o průběhu a výsledcích práce.

Kompetence občanské

- prostřednictvím poznání a pochopení jednání předků upevňuje své vnímání důležitosti a nezbytnosti respektu k druhému i pochopení jeho odlišností, uvědomuje si a pojmenovává vlastní specifika.

Výukové cíle a očekávané výstupy

- žák analyzuje vzpomínky, vybrané předměty a dokumenty vztahující se k létům 1968–1989 a na jejich základě si utváří představu o klíčových událostech či jevech v dějinách ČSSR ve sledovaném období;
- získané poznatky interpretuje, analyzuje a porovnává se současnou situací;
- na základě studia primárních pramenů a komparace vzpomínek pamětníků s informacemi v odborné literatuře žák chápe rozdíly mezi subjektivním a objektivním vnímáním dějin;
- žák si na základě vlastních sestavených hodnotových žebříčků uvědomí význam a hodnotu pojmů občanská svoboda, právo, demokracie, tolerance.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Použité metody, formy výuky

- názorně-demonstrační metody vycházející ze zásad konstruktivismu, induktivní metody propojené s prací s prekoncepty žáků, diskuzní metody
- čtení s porozuměním, metoda tzv. podvojného deníku a „stromu problému“, brainstorming, brainwriting, mentální mapa
- „oral history“, metoda „čtení“ ikonických materiálů
- metoda kritického myšlení, prožitkové učení, badatelské aktivity
- problémové a projektové učení
- práce individuální, ve dvojicích, skupinová

Cílová skupina: žáci 9. ročníku ZŠ (kvarta osmiletého gymnázia) a 1. a 2. ročníku SŠ (kvinta, sexta osmiletého gymnázia)

Časová dotace: 90 minut (2 vyučovací jednotky pro každé ze zvolených témat)

Příklady využití Zpráv svědků času ve výuce

21. srpen 1968 na Liberecku očima pamětníků

skupinová práce, pracovní list (*příloha č. 1*)

1. vyučovací hodina

- brainwriting – 21. srpen 1968 v ČSSR a v Liberci – žáci zaznamenávají do jednotlivých sloupců (příčiny, průběh, důsledky, osobnosti...) v pracovním listu hesla, která se jim vybaví;
- poslech vzpomínek pamětnic (možnost nahrávky z portálu Příběhy 20. století¹) + odpovědi na otázky směřující k subjektivnímu vnímání události
- příprava badatelské aktivity: oslovení vybraného pamětníka (rodinného příslušníka)
- stylizace otázek k tématu
- rozhovor s pamětníkem zadán jako domácí práce – výstup: písemný záznam + porovnání s vyslechnutými vzpomínkami pamětnic

2. vyučovací hodina

- prezentace získaných rozhovorů
- vymezení shod a rozdílů v jednotlivých vzpomínkách

---

¹ Pamětnice A [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015192_lvi-silou-letem-sokolim/

Pamětnice B [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015257_srpen-1968-ocima-mlade-laborantky-prelomovy-rok-1989-budeme-moci-cestovat/

Pamětnice C [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015162_neobycejna-dovolena/

Souhlas pamětnic i studentů, kteří materiál zpracovali, s využitím nahrávek je k dispozici u autorky výukového materiálu J. Šiftové a na CDV TUL Liberec.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Zprávy svědků času – metodický list

- práce s dobovým tiskem a současnou regionální literaturou² (srovnání subjektivního/bezprostředného a objektivního/kritického líčení události)
- doplnění a „oprava“ (zpřesnění) výchozí tabulky (brainwriting)
- diskuze o významu využití vzpomínek pamětníků při studiu novodobých dějin

V průběhu práce s tématem doporučena možnost využití internetových zdrojů³:

Moderní dějiny – prezentace *Rok po roce (Mladí se bouří)*, *Pražské jaro v dokumentech*, *Deset dní srpna 1968; pracovní texty Prožitků okupace – konec Pražského jara 1968, Srpen 1968 v dobových materiálech; prameny k výuce moderních dějin*

Dotkní se 20. století – *Muzejní kufřík 1968 a doba normalizace; Fotografická dokumentace sbírkových předmětů 1968, 1989*

Portál eSbírky NM Praha

Paměť místa – Liberec 1968 ve fotografii

práce ve dvojicích, pracovní list (příloha č. 2)

1. vyučovací hodina

- 21. srpen 1968 v Liberci – společný brainstorming
- „čtení“ tematických dobových fotografií ze srpna 1968 – každá dvojice pracuje s jinou fotografií (různé verze pracovního listu)⁴ podle zadaných pokynů (situování snímku do města, popis situace zachycené na snímku, vytvoření „příběhu fotografie“ – možnost beletrizace nebo formy dobového novinového článku/ komentáře)
- vyhledání objektivního popisu situace zachycené na dobové fotografii v regionální historické literatuře⁵
- zhodnocení výběru fotodokumentace v dobovém tisku, historické literatuře, na internetu, diskuze o možných důvodech „výběru“ konkrétních fotografií
- badatelská aktivita: zjistit reakce jednoho pamětníka na konkrétní dobovou fotografii

2. vyučovací hodina

- vycházka do centra města
- prezentace jednotlivých utvořených „příběhů“ a zachycených reakcí pamětníka na místech, které fotografie odrážejí;
- „stopy“ fotografie v dnešní tváři zachyceného místa s pořízením aktuální fotografie – „město jako historický dokument“

---

² Občasník *Vpřed*, *Kniha o Liberci*, *Stalo se na severu Čech...*, bibliografický zápis viz Zdroje v závěru metodického listu.

³ Plný bibliografický zápis uveden v závěru metodického listu.

⁴ Fotografie možno převzít z *Galerie: 21. srpen 1968 na Liberecku*. In: *Deník.cz* [online]. http://www.denik.cz/galerie/lbc_galeri_srpen68.html?mm=611544

⁵ Viz odkaz 2.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

*V průběhu práce s tématem možnost využití internetových zdrojů:*⁶

Moderní dějiny – prezentace *Rok po roce (Mladí se bouří)*, *Pražské jaro v dokumentech*, *Deset dní srpna 1968*; pracovní texty *Prožitok okupace – konec Pražského jara 1968*, *Srpen 1968 v dobových materiálech*; prameny k výuce moderních dějin

Dotkní se 20. století – *Muzejní kufřík 1968 a doba normalizace*; *Fotografická dokumentace sbírkových předmětů 1968, 1989*

Portál eSbírky NM Praha

Hranice, emigrace a cestování v době normalizace

práce ve dvojicích (pracovní list), dramatizace

1. vyučovací hodina

- hranice, emigrace a cestování v době normalizace a dnes (vstupní komparační aktivita dvojic)
- poslech svědectví pamětnic (vybrané pasáže)⁷ + filmový dokument *Výjezdní doložka* z cyklu *Abeceda komunistických zločinů* (portál *Moderní dějiny*)⁸ – doplnění vstupní srovnávací tabulky
- normalizační dokumenty spojené s cestou do zahraničí (in *Muzejní kufřík: 1968 a doba normalizace, NM Praha*) – diskuze o možných důvodech jejich existence
- badatelská aktivita: konkrétní zkušenost rodičů/prarodičů s cestováním v době normalizace

2. vyučovací hodina

- vyhodnocení badatelské aktivity: „cestovatelské“ příběhy a zážitky pamětníků (zprávy dvojic)
- žák turistou v době normalizace – prožitkové učení/modelová situace – rozdělení žáků do dvou skupin – turisté (žádost o devizový příslib, celní prohlášení, nákup potřebného vybavení, plán cesty, vycestování, návrat) vs. „státní moc“ (udělení příslibu, kontrola celního prohlášení, kontrola dovezených předmětů...)

---

⁶ Plný bibliografický zápis uveden v závěru metodického listu.

⁷ Pamětnice A [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015192_lvi-silou-letem-sokolim/

Pamětnice B [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015257_srpen-1968-ocima-mlade-laborantky-prelomovy-rok-1989-budeme-moci-cestovat/

Pamětnice D [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015175_stripky-ze-zivota-jany-pikousove-aneb-nikdy-jsem-se-nenudila/

Pamětnice E [online]: http://www.pribehy20stoleti.cz/pribehy/2015196_potemkinovy-vesnice/

Souhlas pamětnic i studentů, kteří materiál zpracovali, s využitím nahrávek je k dispozici u autorky výukového materiálu J. Šiftové a na CDV TUL Liberec.

⁸ *Výjezdní doložka* [online]. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vyjezdni-dolozka-pracovni-list-k-cyklu-abeceda-komunisticky-zlocinu/>

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Zprávy svědků času – metodický list

- závěrečná diskuze, syntéza vstupní tabulky, možnost využít i metodu podvojného deníku

V průběhu práce s tématem možnost využití internetových zdrojů⁹:

Moderní dějiny – prezentace Československo v době normalizace: Rok po roce, Podoby normalizace, Spartakiáda, Normalizační seriály, Emigrace; Pracovní texty: Hranice, Emigrace; hra Výjezdní doložka; prameny k výuce moderních dějin

Dotkni se 20. století – Muzejní kufřík 1968 a doba normalizace; Fotografická dokumentace sbírkových předmětů 1968, 1989

Portál eSbírky NM Praha

Všední den v normalizační „šedé zóně“

práce ve skupinách (pracovní list)

1. vyučovací hodina

- tvorba mentální mapy „doba normalizace“ – žáci zaznamenávají do mentální mapy pojmy, jevy, události, které se jim vybaví při zadání tématu;
- Jak se žilo v době normalizace? – poslech vybraných pasáží z vyprávění pamětnic (příloha) + využití jimi poskytnuté fotodokumentace¹⁰
- práce s dobovými fotografiemi (skupiny, každá snímek s jinou tematikou)¹¹ – co lze vyčíst o době normalizace (zásobování, móda, zábava, technika...);
- badatelská aktivita (individuální) – zeptat se tří rodinných příslušníků na tři konkrétní jevy/věci/aktivity z každodenního života, jež se jim vybaví v souvislosti s normalizací + přinést z domova fotografii ze sledovaného období.

2. vyučovací hodina

- prezentace výstupů badatelské aktivity: Jak žila moje rodina za normalizace;
- zhodnocení jednotlivých výstupů

---

⁹ Plný bibliografický zápis uveden v závěru metodického listu.

¹⁰ Pamětnice A [online]: http://www.pribehy20století.cz/pribehy/2015192_lvi-silou-letem-sokolim/

Pamětnice B [online]: http://www.pribehy20století.cz/pribehy/2015257_srpen-1968-ocima-mlade-laborantky-prelomovy-rok-1989-budeme-moci-cestovat/

Pamětnice C [online]: http://www.pribehy20století.cz/pribehy/2015162_neobycejna-dovolena/

Pamětnice D [online]: http://www.pribehy20století.cz/pribehy/2015175_stripky-ze-zivota-jany-pikousove-aneb-nikdy-jsem-se-nenudila/

Pamětnice E [online]: http://www.pribehy20století.cz/pribehy/2015196_potemkinovy-vesnice/

Souhlas pamětnic i studentů, kteří materiál zpracovali, s využitím nahrávek je k dispozici u autorky výukového materiálu J. Šiftové a na CDV TUL Liberec.

¹¹ Lze využít fotografie ze souboru HOLOMÍČEK, B.: Exteriéry z období normalizace [online]. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/exteriery-z-obdobi-normalizace-soubor-fotografií-bohdana-holomicka/>

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).

Zprávy svědků času – metodický list

- práce s přinesenými fotografiemi a artefakty, ev. s předměty z Muzejního kufříku (pionýrský šátek, Řád práce, diplom BSP, spořitelní knížka...) – studium společenských trendů, smysluplnost a absurdita doby
- vymezení pojmu „šedá zóna“
- komparační tabulka: Období normalizace a dnešek
- závěrečná diskuze na základě vyplnění pracovního listu

V průběhu práce s tématem možnost využití internetových zdrojů¹²:

Moderní dějiny – prezentace Československo v době normalizace: Rok po roce, Podoby normalizace, Spartakiáda, Normalizační seriály, Emigrace; prameny k výuce moderních dějin

Dotkni se 20. století – Muzejní kufřík 1968 a doba normalizace; Fotografická dokumentace sbírkových předmětů 1968, 1989

Portál eSbírky NM Praha

Přílohy

Pracovní list 1: „21. srpen 1968 na Liberecku očima pamětníků“ (4 strany)

Pracovní list 2: „Paměť místa – Liberec 1968 ve fotografii“ (3 strany)

Pracovní list 3: „Hranice, emigrace a cestování v době normalizace“ (2 strany)

Pracovní list 4: „Všední den v normalizační ‚šedé zóně‘“ (3 strany)

Zdroje

Galerie: 21. srpen 1968 na Liberecku. Deník.cz [online]. http://www.denik.cz/galerie/lbc_galeri_srpen68.html

Dotkni se 20. století. [online] www.nm.cz/Historicke-muzeum/Pro-skoly-HM/Dotkni-se-20-stoleti.html

HOLOMÍČEK, B.: *Exteriéry z období normalizace* [online]. <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/exterier-y-z-obdobi-normalizace-soubor-fotografii-bohdana-holomicka/>

KARPAŠ, Roman a kol. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. Vyd. 1. Liberec: Nakladatelství 555, 2001. 207 s. ISBN 80-86424-17-0.

Kniha o Liberci. 2., dopl. a rozš. vyd. Liberec: Dialog, 2004. 704 s. ISBN 80-86761-13-4.

MAHDAL, Marcel: *Výjezdní doložka*. [online] <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vyjezdni-dolozka-abeceda-komunisticky-zlocinu/>

Moderní dějiny. [online] <http://www.moderni-dejiny.cz/>

Muzejní kufřík 1968 a doba normalizace. Interaktivní sada k výuce dějin 20. století. Výstup

---

¹² Plný bibliografický zápis uveden v závěru metodického listu.

Zprávy svědků času – metodický list

projektu Dotkni se 20. století. Praha: Národní muzeum 2015.

Portál eSbírky.cz – digitalizované kulturní dědictví jako výukový materiál. [online]. <http://www.dvacatestoleti.eu/portal-esbirky/>

Příběhy 20. století. Soutěžní příběhy. [online]. <http://www.pribehy20stoleti.cz/archiv/>

Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. [online] <http://www.nuv.cz/file/159>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online] <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>

Totalita. Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu. [online] www.totalita.cz/

Vpřed. Liberec: NF a ONV, srpen–září 1968 (archiv autorky).

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je PaedDr. Jaroslava Šiftová.

Dostupné z Metodického portálu www.rvp.cz, ISSN: 1802-4785.

Provozuje Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV).